

AYDINOĞLU GAZİ UMUR BEY VE İZMİR

İzmir, 1076 yılında, Türkiye devletinin kurucusu Anadolu Fatihî Selçukoğlu I. Sultan Süleyman - Şah tarafından fethedildi. Süleyman - Şah, İzmir valiliğini, büyük komutanlarından Çaka veya Çakan Bey'e verdi. Çaka Bey, Süleyman Şah'ın oğlu ve halefi I. Sultan Kılıç - Arslan'ı kızıyla evlendirerek, hükümdar hanedanına büsbütün yaklaştı; İzmir'de büyük bir donanma yaptırdı. Bu donanmayla Sakız, Midilli, Rodos ve Sisam adalarını fethetti. Amiral Niketas Kastamönites'in kumandasındaki büyük Bizans donanmağım büyük bir yenilgiye uğrattı. Bu başarılarından cesaretlenen Çaka Bey, Bizans'ı fethedip Roma, imparatoru olmayı bile tasarladı. Ancak hükümdarlık peşinde koşması yüzünden, 1093 yılında, damadı I. Kılıçarslan tarafından öldürüldü. Bundan birkaç yıl sonra da I. Haçlı seferi Anadolu'yu istilâya başladı. Bütün bir Avrupa'ya ve Bizans'a karşı henüz 20 yıllık bir geçmişi olan genç Türkiye devletini, başarıyla savunan I. Kılıç - Arslan, Anadolu kıyılarını Bizans'a bırakmaya mecbur oldu. Bu arada 1097'de İzmir de tekrar Bizans'a geçti. Şehirdeki. İlk Türk hâkimiyeti ancak 21 yıl sürmüştü.

İzmir, Türkler tarafından 223 yıl sonra Aydınöğlu Gazi Umur Bey eliyle 1320 yılında, Bursa'nın fethinden 6 yıl Önce, tekrar fethedildi. Bu sırada İzmir'in hâkimi Bizanslılar değil, Latin yani Katolik Avrupalılardı. Bunlar, 24 yıl sonra, 28 Ekim 1344'te büyük bir donanmayla İzmir'i ansızın bastılar. Teşebbüsün başında, Rodos'ta üslenen Saint-Jean Şövalyeleri bulunuyordu. Askerî - dinî bir devlet kuran bu Şövalyelerin amacı, Türklerle savaşmaktan ibaretti. Bütün Avrupa, bilhassa Papalık tarafından destekleniyorlardı. Nitekim İzmir baskınında da bütün Avrupa devletlerinden asker, gemi ve malzeme yardımı almışlardı. Bu baskında İzmir'deki Aydınöğullarının donanma ve tersaneleri de yakıldı. Liman, Şövalyelerin eline geçti. Ancak Haçlılar, yukarı kaleyi alamadılar. Bu kale, Türklerde kaldı. Bu suretle İzmir şehri, bir kısmı Hırsyanlarda, bir kısmı Aydınöğullarında olmak üzere ikiye bölündü ve tam 59 yıl bu durum devam etti. 'Türkler, Şövalyelerin elinde bulunan liman kısmına "Gâvur İzmir", kendi ellerinde bulunan kısma da "Müslüman İzmir" diyorlardı. Vaktiyle Samsun şehri de Türkler ve Cenevizliler arasında bu şekilde ikiye bölünmüştü.

Şövalyeler, İzmir limanında pek sağlam bir kale yaptılar ve fevkalâde tahkim ettiler. Aydınöğlu Gazi Umur Bey, bu kaleyi alabilmek ve Hıristiyanları Anadolu kıyısından kovmak için, tekrar kuvvetli bir donanma meydana getirmenin şart olduğunu biliyordu. Az zamanda böyle bir donanma hazırladı. 1328 - 29'da bu donanma ile Bozcaada'ya çıktı. 1332'de, 75 parça donanmasıyla Semendirek adasını bastı ve Batı Trakya'da Gümölcine'ye asker şevketti. Bu sırada Osmanöğulları, henüz Rumeli'ne geçmemişler, hattâ Çanakkale Boğazı'na

erişmemişlerdi. Orhan Gazi'nin ilk yıllarıydı ve Çanakkale çevresi başka bir Türk prensliğinin, Karasioğullarının elindeydi.

Umur Bey, teşebbüslerine devam etti. 1332 sonbaharında 250 parçalık büyük bir donanma ile Ege Adaları'na, bu adaların en büyüğü olan Ağrıboz'a ve Yunanistan'a asker çıkardı. Bu suretle ilk defa olarak Ege Denizi'ni doğudan batıya geçmiş ve üzerinde Atina şehrinin bulunduğu Attika yarımadasına ayak basmış oluyordu. 1333'te 170 parçalık donanmasıyla Mora yarımadasına çıktı. Aynı yılın sonbaharında, merkezi Manisa olan Saruhanoğullarından Süleyman Bey'le beraber Yunanistan ve Mora'ya yeni bir sefer yaptı. 1336'da Foça'da İmparator İoannis Kantakuzinos'la buluşup görüştü. 1338'de tekrar Yunanistan ve Ege Adaları'nı dolaştı. 1339'da teşebbüsünü çok daha ileri götürüp Balkanların kuzeyine kadar ilerledi ve Güney Romanya'ya girdi. 1342'de Girit ve Kıbrıs sahillerini yaktı. 1345'te Makedonya'ya asker çıkardı. Bu seferde, müttefiki olan Saruhanoğlu Gazi Süleyman Bey şehit düştü. Bulgaristan krallığı ile başa çıkamayan Bizans imparatoru İoannis Kantakuzinos, Umur Bey'den yardım istedi. Umur Bey, 32 savaş gemisi ve 29.000 askerle Avrupa kıt'asına ayak bastı. Dimeboka'yı Bulgarlardan alıp, müttefiki olan Bizans'a verdi. Ertesi yıl, 1342'de Kantakuzinos, bu defa rakibi olan Paleologoslara karşı Türk hükümdarından yardım diledi. Bu suretle Türkler, Bizans'ın iç işlerine karışmaya başladılar. Aydın oğlu Umur Bey, Rumeli'ne geçip İmparator'a istediği yardımı yaptı. Osmanoğulları, Rumeli Fâtihi Gazi Süleyman Paşa ile Kardeşi I. Sultan Murad, Gazi Umur Bey'in açtığı yoldan yürüyerek adım adım Rumeli'ni fethetmişler ve Aydınoğullarının teşebbüslerini taçlandırmışlardır. Osmanoğlu Gazi Süleyman Paşa, Umur Bey'in ölümünden 6 yıl sonra Gelibolu'yu alarak köprübaşını tutmuştur.

Umur Bey, artık İzmir'in Şövalyeler elinde bulunan kısmını geri almanın zamanı geldiğine inanarak 1348'de şehre yürüdü. Ancak kalenin önünde şehit düştü. Böylece Ege çevresindeki Türk siyaseti durgunluk devresine girdi. Büyük Osmanlı fetihler başlayıncaya kadar Hıristiyanlar, birkaç yıl rahat nefes aldılar. Daha 1344'te Bizans imparatoru, Umur Bey'den tekrar yardım istediği zaman, Aydın hükümdarı, İzmir meselesiyle uğraştığı için, İmparatora Osmanoğlu Orhan Rey'e başvurmasını tavsiye etmişti. Mentешеoğulları, Karasioğulları ve Saruhanoğulları gibi Batı Anadolu'da kıyılan olan Türk beyliklerinin Aydınoğullarının donanmalarıyla desteklemeleri, Umur Bey'in başarılarını sağlamıştır. Bu çağda bu Türk beyliklerinin müttefik donanmaları Ege Denizi'ne hâkimdi. Henüz Osmanlıların donanmaları yoktu. İzmir'in Şövalyelerin elinde bulunan kalesi ve limanı, 1403 yılının ilk günlerinde, Anadolu'ya gelmiş bulunan Timur tarafından fethedildi ve şehrin tamamı Türklerin eline geçti.

Gazi Umur Bey'in hayatı, XV. asır Türk şairlerinden Enverî tarafından destanlaştırılmış bir şiir diliyle anlatılmıştı. Yakınlarda Fransızca'ya da çevrilen bu manzum destan - tarih, Türkiye'nin kuruluş devresinde Türk teşebbüs ve kabiliyetinin en mükemmel örneklerinden biri olan Umur Bey'in adını ölümsüzleştirilmiştir.

Kaynak: Yılmaz Öztuna, Türk Tarihinden Yapraklar, MEB, İstanbul, 1989. S.157-160